

NOVAC U FUNKCIJI NAKITA U KARLOVAČKOM PODRUČJU

LIBUŠE KASPAR
Gradski Muzej
47000 Karlovac

UDK 391
Stručni članak
Primitljeno 26. X. 1987.
Prihvaćeno 29. XII. 1987.

Novac u funkciji nakita ima i estetsku i ekonomsku funkciju. U okolici Karlovca najviše se nose oko vrata i na prsima zlatnici i srebrnjaci iz druge polovine 19. stoljeća sa likom cara Franje Josipa. Nasljeđuje se ženskom linijom, od majke kćeri, a ponekad od svekrve snahi. U pravilu se ne prodaju.

Potreba čovjeka za kićenjem javlja se u svim kulturama, od prethistorijskog vremena do danas, bez obzira na dosegnuti stupanj kulturnog razvoja. Svoju iskonsku težnju za ukrašavanjem, jednako kićenjem, iskazuju i članovi visoko civiliziranih kao i primitivnih ljudskih zajednica.

Način i oblici ukrašavanja veoma su različiti. Mi ćemo se zadržati samo na jednom od načina ukrašavanja, a to je kićenje novcem. Novac u funkciji nakita ima ne samo ukrasnu funkciju već i ekonomski značaj. Na karlovačkom području zastupljen je uglavnom prsni i vratni nakit od zlatnika i srebrnjaka.

Na temelju terenskih ispitivanja, kao i istraživanja nakita iz fundusa Etnološke zbirke Gradskog muzeja Karlovac, možemo zaključiti da su se zlatnici na našem području nosili najviše u Mekušju i Vukmaniću. Zvali su ih *cekini*. Imali su kolutiće od mjedi, a bili su nanizani na usku crnu, bijelu ili ružičastu traku (*panklac*). Vezali su se otraga na vratu, a mogli su biti položeni i nešto niže. Često je u sredini takvog niza bio medaljon s likom Majke božje. Djevojke su nosile najčešće po jedan niz cekina, ali je bilo slučajeva da su imale po dva pa čak i tri niza. Bili su to zlatnici od 10 kruna. Predstavljali su lik cara Franje Josipa, a godine izdanja bile su 1896, 1897, 1906 i 1909. Kupovali su ih kod zlatara u Karlovcu. Nasljeđivale su ih uglavnom kćeri od majke, i to prije udaje, iako je u bogatim obiteljima bilo slučajeva da su ih još dobivale i na svadbi kao dar oca, braće i stričeva.

Djevojke su cekine nosile za blagdane te na zabavama i balovima.

U Vukmaniću su cekini nanizani na uskoj bijeloj ili ružičastoj traci. U prošlosti su ih majke djevojaka običavale kupovati od novca što su ih očevi slali iz Amerike gdje su bili na radu, a za kupovinu cekina prodavala se i zemlja. Prenosili su se u prošlosti kao i danas s generacije na generaciju po ženskoj liniji. Uglavnom se nisu prodavali, jer je to posljednja stvar od koje bi se Vukmanka odvojila. Ima slučajeva da se i u naše vrijeme djevojčicama još kupuju zlatnici (najčešće u Cazinu) ako ih nema od koga naslijediti.

Vukmanci su najviše cijenili cekine s likom Franje Josipa »s vijencem« i »bez vijenca«, a najmanje one koje nazivaju »sa šljakom« (sa štapom). Sve su to desetokrunaši iz 1896—1906. godine.

Cvancige na jedan križ, Rečica. Snimio: T. Đurić.

Pravoslavke na Kordunu također su nosile zlatnike-*dukate*. Nasljeđivale su ih po ženskoj liniji, a nosile su uvijek neparan broj.

Zanimljivo je područje Krnjaka, gdje dukate nije nasljeđivala kćerka već snaha, kako bi ostali u kući. Razlikovali su tri vrste dukata. Zvali su ih *kabaničar*, *glavičar* i *rožičar*.

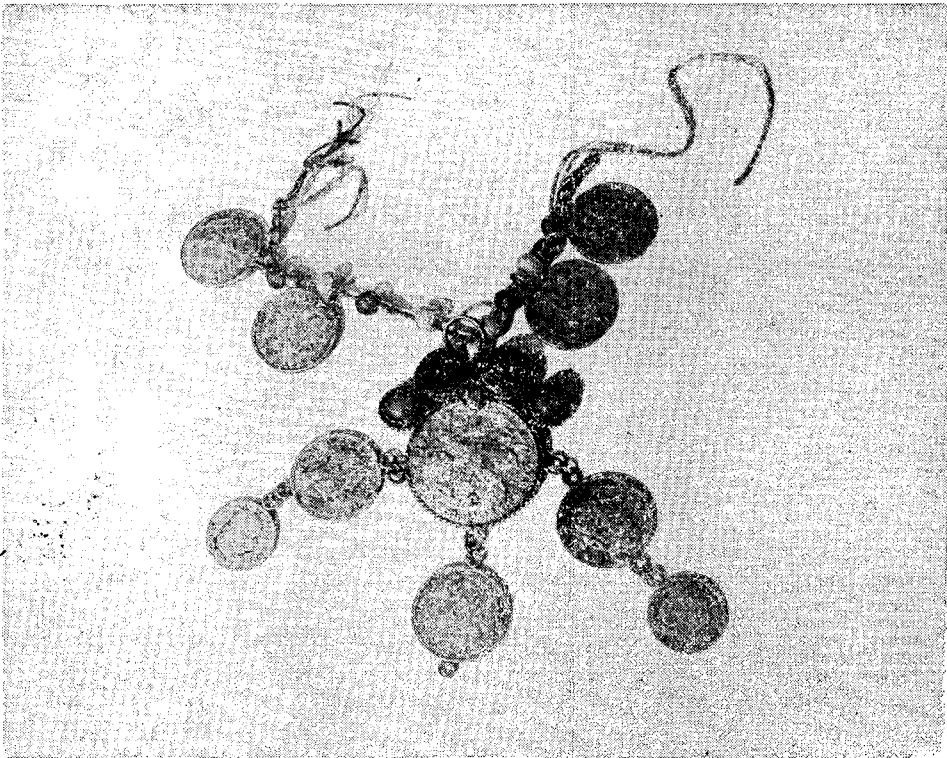
Druga vrsta nakita na našem području su srebrnjaci zvani *cvancige*. Najljepši primjer zbirke Gradskog muzeja Karlovac je iz Pokuplja, gdje su na debeli srebrni lanac nanizani novci u obliku trokuta, a spojeni su međusobno

srebrnim karikama. Ogrlica se sastoji od 18 srebrnih dvadesetica (cvanciga) te 7 srebrnih talira (1778—1893. god.).

Uz ovakve nalazimo i drugi tip ogrlica. Tu je srebrni novac kombiniran sa staklenim zrnjem. Novac je obješen ili na srebrni lanac ili pak na perle. Ukrašen je staklenim zrnima crvene, plave ili zelene boje, koja su umetnuta u srebrni okvir. Novci od kojih su sastavljene ogrlice bili su taliri u kombinaciji s forintama i krunama. Takve ogrlice sastoje se od jedne, dvije ili tri cjeline zvane *križevače*. Radile su se po naruđbi u gradu (zlatar i urar Mataković) a najviše su zastupljene u Rečici i Šišljaviću.

Srebrnjake nalazimo i na području Žumberka, gdje se oni nose ili oko vrata ili pak nanizani oko struka sa stražnje strane. Tu se uz Austrougarski srebrni novac nalaze i srebrni američki dolari.

Srebrni se novac, na žalost, manje očuvao nego zlatni, vjerojatno zbog njegove manje vrijednosti iako je estetski ljepši, a danas ga možemo vidjeti još jedino na različitim smotrama.

Ogrlica od srebrnog novca kombinirana sa staklenim zrnjem.

LITERATURA I IZVORI

Ivanka Vrtovec: *Narodni nakit Hrvatske*. Zagreb, 1985.

Libuše Kašpar: *Terenski zapisi* (Vukmanić, Mekušje, Krnjak) 1985. god.

MONEY AS JEWELRY IN THE KARLOVAC REGION

Summary

Jewelry, golden and silver coins have both aesthetic and economic functions. In the Karlovac area, unmarried girls used to wear them for festive occasions, mostly in the form of necklaces and breast panels. That golden and silver money is of the 19th century Austro-Hungarian provenience — often with the imprinted image of Emperor Franz Joseph, but American silver dollars can be seen too. Coins as jewelry are inherited through female line, from mother to daughter, or sometimes from mother-in-law to daughter-in-law (in order that the jewelry stays in the same household). As a rule, this valuable type of jewelry is a reserve for »rainy days« and is rarely sold.